

W tomie 92 znalazły się teksty dotyczące osadnictwa holenderskiego (mającego w okolicach Bremy 900-letnią tradycję), związków Bremy z Hanzą w XV i XVI w. oraz migracji ludności żydowskiej do Bremy w XVII w. Pozostałe artykuły dotyczą rozwoju rzemiosła w Bremie, organizacji obywatelskich w latach 20. i 30. XX w. oraz pracy kobiet — Niemek i Turczynek — w bremeńskiej stoczni Vulkan w okresie powojennym. W dziale miscellaneów znalazł się tekst poświęcony, pochodzącej z początku XVI w., spuściznie bremeńskiej beginki Elisabeth von der Lippe. Opisano dokument unikalny w skali Niemiec — poświadczony notarialnie testament beginki. Oprócz komentarza historycznego w „Bremisches Jahrbuch” znalazła się także edycja tekstu źródłowego w języku niemieckim oraz czarno-biała reprodukcja tego dokumentu. W dziale recenzji i wskazówek bibliograficznych zamieszczono dwa teksty poświęcone publikacjom dotyczącym dziejów bremeńskiej policji (z okresu nazistowskiego oraz po roku 1945) i takim tematom, jak: kartografia XVIII-wieczna północnych Niemiec, wykorzystanie fotografii jako źródła (również dwa teksty) oraz wielu innych aspektów dziejów Bremy i jej okolic, a także związków tego miasta z innymi krajami i kontynentami, jak np. emigracji do Ameryki Północnej w XIX w. Wśród pozostałych pozycji omówiono publikacje dotyczące dziejów schyłkowego okresu Królestwa Hanoweru oraz bremeńskich stoczni i handlu zamorskiego.

„Bremisches Jahrbuch” stanowi przykład starannie opracowywanego i wydawanego rocznika, gruntownie przygotowanego tak pod względem zawartości, jak i zewnętrznej formy wydawniczej. Teksty w nim publikowane zainteresować mogą miłośników historii regionalnej. Jednak dla wszystkich może stanowić doskonały wzorzec przygotowywanego z wielką pieczołowitością i starannością wydawnictwa naukowego. „Bremisches Jahrbuch” wydawany jest z dużą starannością redakcyjną; na kredowym papierze, w twardej oprawie, ze skromną, lecz dostojną szatą graficzną. Wszystkie tomy rocznika dostępne są w formie elektronicznej na stronie internetowej Państwowej i Uniwersyteckiej Biblioteki w Bremie (*Staats- und Universitätsbibliothek Bremen*). Szczegółowe informacje na temat Archiwum Państwowego w Bremie i jego zasobu znajdują się pod adresem: <http://www.staatsarchiv.bremen.de>

Alicja Nowak
(Archiwum Główne Akt Dawnych, Warszawa)

Półrocznik „Hereditas Monasteriorum”, t. 2–3 (2013)

Drugi tom czasopisma „Hereditas Monasteriorum”¹ otwiera wprowadzenie, w którym redaktor naczelny Marek Derwich informuje czytelników o dodaniu nowych działów: „Tu warto zajrzeć” i „Książki nadesłane”. W pierwszym z nich będą prezentowane serie wydawnicze, wydawnictwa periodyczne i czasopisma poświęcone tematyce „klasztornej”, wydawane w Polsce i zagranicą obecnie, ale też

¹ Czasopismo ukazuje się w wersji papierowej i jest dostępne w Internecie na stronach www.kasaty.pl i <http://hm.kasaty.pl> <dostęp 2014-04-22>.

i dawniej, jeśli odegrały znaczącą rolę w zakresie badań nad szeroko rozumianym dziedzictwem klasztorów i życia zakonnego. Natomiast w dziale „Książki nadesłane” będą zamieszczane informacje o opublikowanych monografiach, edycjach, pracach zbiorowych i numerach czasopism nadsyłanych do redakcji przez wydawców, autorów i redaktorów. Dział ten pomoże czytelnikom zorientować się w nowościach wydawniczych bliskich profilowi „Hereditas Monasteriorum”².

W dziale „Rozprawy” znalazły się artykuły Marcina Jewdokimowa i Barbary Markowskiej *Badanie dziedzictwa skasowanych klasztorów w lokalnych pamięciach zbiorowych*, Rafała Kubickiego *Ścieżki młynów wodnych w dobrach klasztornych na Pomorzu Wschodnim w XIII–XVI w.*, Magdaleny Walter-Mazur *Muzyka jako element klasztornych uroczystości w świetle XVIII-wiecznych archiwaliów benedyktynek kongregacji chełmińskiej*, Ewy Hauptman-Fischer *Rerum patris Pii Hancke. O muzykaliach nyskiego dominikanina*, ks. Wojciecha Zawadzkiego *Losy franciszkanów w Prusach Zachodnich w okresie kasaty ich klasztorów*, Maksymiliana Kuśki *Pochodzenie pacjentów przyjętych do szpitala bonifratrów w Cieszynie w jubileuszowym roku 1900* oraz Antoniego Maziarza *Siostry elżbietanki w Festung Breslau*.

Dział „Materiały” otwierają ustalenia Marka L. Wójcika dotyczące *Nieznannej pieczęci opata rudzkiego Piotra Sebickiego z 1602 r.* Olga Miriam Przybyłowicz przedstawiła *Ceremonię obłóczyn w świetle rękopisu „Modus suscipendi novitas ad habitum S. Clarae” z 1600 r. z klasztoru klarysek gnieźnieńskich*, Izabela Wienciek rozważa *O cenzurowaniu ksiąg w dawnych bibliotekach klasztornych*, Ryszard Mączyński prześledził *Jak pijarzy dykcjonarz Daneta wydawali*, Beata Lorens opublikowała *Inwentarz biblioteki archimandrii bazylikańskiej w Uniowie z 1789 r.*, a Tadeusz M. Trajdos wiadomości *O losach archiwaliów z klasztorów dominikańskich w Kamieńcu Podolskim i Smotryczu oraz o kilku wybranych archiwaliach, szczególnie „Księżde Arcy-Bractwa Różańca Świętego”*.

W dziale „Edycje źródłowe” znalazły się trzy pozycje: Ewa M. Ziółek opublikowała *Dekret Fryderyka Augusta z 23 III 1811 r. w sprawie zasad łączenia klasztorów liczących poniżej 12 zakonników, uproszczenia egzaminów do nowicjatu oraz zniesienia zakazu przyjmowania braci laików*, Małgorzata Kośka *Memoriał z 11 VIII 1820 r. o stanie zagospodarowania majątków poklasztornych przez Deputację Spraw Zniesionych Instytutów Duchownych*, a ks. Janusz Królikowski dokumenty pod wspólnym tytułem *Kasata klasztoru kartuzów w Gidlach*.

Działy „Artykuły recenzyjne i recenzje” oraz „Notki recenzyjne” zawierają omówienia i wzmianki dotyczące kilkudziesięciu publikacji, w tym zagranicznych, poświęconych tematyce klasztornej, a w „Tu warto zajrzeć” Marek Derwich i Roland Prejs przedstawili rocznik naukowy „Studia Franciszkańskie” i serię wydawniczą Biblioteka „Studiów Franciszkańskich”. „Kronika naukowa” mieści m.in. relacje z wystawy w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego poświęconej Samuelowi Bogumiłowi Lindemu i pierwszemu etapowi badań archeologicznych podjętych w obrębie pobenedyktyńskiego klasztoru Świętego Krzyża na Łysej Górze. Obszerny dział „Kronika projektu” zawiera omówienie działalności biura projektu w pierwszym półroczu 2013 r., zorganizowanych konferencji, przygotowywanych publikacji oraz planów i sprawozdań z prac zespołowych

² M. Derwich, *Od redakcji*, „Hereditas Monasteriorum”, t. 2, 2013, s. 15.

i indywidualnych. Natomiast w dziale „Książki nadesłane” znalazło się niemal 90 tytułów książek wydanych w ostatnich latach, a dotyczących „wkładu zakonników, klasztorów oraz nieruchomości i ruchomości klasztornych do dziejów kultury i cywilizacji Polski, Europy i świata”³.

Tom trzeci „Hereditas Monasteriorum” otwierają materiały z konferencji zorganizowanej w ramach programu MARGEC⁴. Jest to koordynowany przez francuskich historyków projekt „Marginalizacja, ekonomia i chrześcijaństwo. Podstawy gospodarcze funkcjonowania klasztorów mendykanckich w Europie Środkowej (ok. 1220–ok. 1550)”, skupiający badaczy pochodzących głównie z Węgier, Czech i Polski. Zamieszczone referaty pochodzą z konferencji, która odbyła się w Pradze w marcu 2013 r.⁵ Ich autorami są: Christian Frederik Felskau *Economy-related written sources of the Franciscans (and partially of the Poor Clares) in Bohemia and Moravia ca. 1230–ca. 1450* (Źródła pisane dotyczące ekonomii franciszkanów (a także klarysek) w Czechach i na Morawach w latach ok. 1230–ok. 1450), Rafał Kubicki *Sources for the history of mendicant economy in Royal Prussia from the 15th till the beginning of the 16th century* (Źródła do dziejów ekonomii mendykantów w Prusach Królewskich w XV i początkach XVI w.), Gergely Kiss *Les chartes de foundation des couvents mendicants en Hongrie médiévale* (Dokumenty fundacyjne klasztorów mendykanckich na Węgrzech), Beatrix F. Romhányi *Les sources comptables, documents de gestion et d'administration des couvens mendicants en Hongrie médiévale* (Źródła rachunkowe dokumentujące zarządzanie i administrację mendykanckimi domami zakonnymi na średniowiecznych Węgrzech), Carmen Florea *Beyond the late medieval economy of salvation: the material running of the Transylvanian mendicant convents* (Późnośredniowieczna ekonomia zbawienia: zarząd gospodarką w siedmiogrodzkich klasztorach mendykanckich), Mária Lupescu Mako *Poverty or not? Economic aspects of the mendicant friaries in medieval Transylvania* (Ubóstwo czy dostatek? Ekonomiczne aspekty działalności klasztorów mendykanckich w średniowiecznym Siedmiogrodzie).

W dziele „Rozprawy” znalazły się *Samowole i swawole żołnierzy frejkompanii Franciszka Teodora Denhoffa w dobrach klarysek krakowskich pod koniec XVII w.* autorstwa Patrycji Gašiorowskiej, opracowanie Sławomira Kościelaka *Jezuici w trzech wielkich miastach pruskich w XVI-XVIII w.* oraz rozważania Marcina Jewdokimowa i Barbary Markowskiej *Miejsce klasztoru w Wąchocku w lokalnej pamięci zbiorowej*.

Dział „Materiały” otwierają teksty Janiny Dzik *Nieznane dwa wizerunki maryjne oraz widok lwowa z biblioteki klasztoru reformatów przy kościele św. Antoniego Padewskiego w Przemysłu* i Karola Maciejki *Nieznane malowidło z 1805 r. pochodzące ze skasowanego klasztoru bernardynów w Barczewie*. Urszula Bończuk-Dawidziuk, Anna Jezierska i Arkadiusz Wojtyła przygotowali *Wykaz zawartości „Akt Büschlinga” z lat 1810–1812 ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*, Dorota Matyaszczyk *Memoriał w sprawie klasztorów ks. Jana*

³ HM, t. 2, 2013, s. 571.

⁴ Marginalité, économie et christianisme. La vie matérielle des couvents mendicantes en Europe centrale (v. 1220 — v. 1550). Informacje o projekcie są dostępne na stronie <http://margec.huma-num.fr> i http://margec.huma-num.fr/Margec/wordpress/?page_id=202 (wersja angielska) <dostęp 2014-04-22>.

⁵ Teksty opublikowano w językach angielskim i francuskim.

Kompalty z 1828 r. do Teofila Wolickiego, arcybiskupa archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej i jego konsekwencje, a Czesław Hadamik zrelacjonował drugi etap badań archeologicznych w pobenedyktynskim klasztorze na Łysej Górze.

„Edycje źródeł” w tomie trzecim reprezentują: *Wykaz przedmiotów z kościoła jezuitów w Połocku przetransportowanych w 1843 r. na zamek warszawski* opracowany przez Konrada Morawskiego, *Dekret króla Fryderyka Wilhelma II w sprawie zakonów mendikańckich na terenie Prus Południowych wydany 8 XI 1797 r.* przygotowany przez Dorotę Matyaszczyk, *Rys historyczny supresji niektórych Instytutów Duchownych w Królestwie Polskim [w] r. 1819 wykonanej*, podany do druku przez Małgorzatę Koškę.

W dziale „Tu warto zajrzeć” Marek Derwich i Anna Galar polecają ukazujący się w latach 2007–2013 rocznik „Cistercium Mater Nostra. Tradycja — Historia — Kultura” poświęcony interdyscyplinarnym badaniom nad dziejami cystersów, przede wszystkim na ziemiach polskich. W 2013 r. zakończono wydawanie rocznika, który w przyszłości ma zastąpić seria wydawnicza „Cistercium Mater Nostra. Studia et documenta”.

Najobszerniejszy z dotąd wydanych tomów uzupełniają stałe działy: „Artykuły recenzyjne i recenzje” i „Notki recenzyjne” (dotyczące ponad 30 publikacji), „Kronika naukowa”, „Kronika projektu” z omówieniem zorganizowanych konferencji oraz sprawozdaniami z prac zespołowych i indywidualnych w drugim półroczu 2013 r. W zamykającym tom dziale „Książki nadesłane” znalazło się niemal 70 tytułów prac blisko związanych z problematyką dziedzictwa kulturowego po klasztorach skasowanych na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej.

Małgorzata Koška
(Archiwum Główne Akt Dawnych, Warszawa)